

Mala in Velika Vratnica

Tomaz Bukovec

Jami, v katerima se je začelo dolensko jamarstvo

»Šele po tretji naši ekspediciji je bil g. Franc Kenda, trgovec iz Novega mesta, prvi junak, kateremu se je posrečil vratolomni poizkus priti vsaj do prvih tal tega brezna. Na vrvi spuščeni premeril je globočino 40 metrov. Pa gre še globlje. Doklje? To poizkusimo sedaj v kratkem, ko dobimo vrvene lestvice.« Tako je opisal spust v Veliko Vratnico urednik Dolenjskega lista Franjo Pirc v podlistku En dan šest jam, šest fara. Podlistek, ki je izhajal od 2. junija do 2. julija leta 1906. Točno ste prebrali. 1906. Zgodovina dolenskega jamarstva se je začela v Mali in Veliki Vratnici pred stošestimi leti.

Takrat se je začela tudi posebna zgodba raziskovanja obeh jam, ki ležita pod Ostrim vrhom, hribom in planoto med Dobrniškim in Globodolskim poljem. Če bi danes napisali naslov v stilu Pirčevega podlistka, bi lahko napisali: Dve jami nešteti zgodbi, kajti Veliko in Malo Vratnico je začel raziskovati Franjo Pirc leta 1906, odkritja novih prostorov pa so se vrstila leta 1931, 1950 in 1954, ko so brezni raziskovali člani Društva za raziskovanje jam Ljubljana (v nadaljevanju DZRJL), in potem konec osemdesetih let, ko je postala zanimiva tudi za člane Jamarskega kluba Novo mesto (v nadaljevanju JKNM). Uspeli smo prodreti v nove globine Male Vratnice, Veliko Vratnico pa smo temeljito podaljšali. Potem se je raziskovanje nekako ustavilo. Številni jamarji so v jami trenirali vravno tehniko, se prvič spoznali z resnim jamarskim raziskovanjem, del Male Vratnice pa je ostal skrit praktično tudi vsem jamarjem, ki bi ga lahko kot takega videli samo na načrtu, če bi pogledali v zapisnike. Gre za Zamolčano brezno v Mali Vratnici, ki je bilo prvič omenjeno že ob prvih raziskovanjih, do leta 2009 pa sta vanj stopila le Iztok Vilič in Tomaž Bukovec. »Kakšna sta bila takrat, mi ni popolnoma jasno. Očitno sta bila trlici, kajti prehod je bil ozek, da se skozenj ne bi mogel splaziti, pa če bi me prerezali na pol,« je ožino, ki je vodila v Zamolčano brezno 2009, opisal Jože Tomšič. Pa poglejmo obe jami in njuni zgodovini ter prostore, skrite globoko pod zemljo. Ves čas je veljalo, da je globlja Velika Vratnica, ki naj bi bila globoka 70 metrov, plitvejša pa z globino 40 metrov Mala Vratnica. Ampak to ni točno, natančne meritve leta 2011 so celotno zgodbo postavile na glavo. Globlja je Mala Vratnica.

Mala Vratnica

Zgodovina raziskav Male Vratnice se je začela s Franjem Pircem. Opisal jo je z imenom Mala Vratnica in jo tudi dokaj natančno opisal. Da gre za 10 metrov dolgo in 1 meter široko odprtino na vrhu od 15 do 20 metrov globokega vhodnega brezna. Napisal je, da je sestavljena iz treh različnih oddelkov. Vhodnega brezna, glavne

dvorane in tretje dvorane ter rova. Zanimivo je, da je Pirc omenil tudi najlepši del v Mali Vratnici, to je »zvonarsko skupino v kapelici«. Verjetno je mislil majhno dvorano, v kateri je izjemen stalagmit, ki spominja na božji kip in čudovite zavese, ki so bile kasneje žal v veliki meri razbite, običajno pa je na dnu dvoranice v ponvicah voda. V jamo so se takrat spustili Karol Dolgomustafa, potem Eisenbart, ki je bil asistent lekarne Bergmanna v Novem mestu, Pikel, nadučitelj v Mirni Peči, in Franjo Pirc. V jami so našli podpis Frid. Schulza iz deželnega muzeja v Ljubljani z datumom 10. maj 1877 (verjetno preparator Deželnega muzeja iz Ljubljane Ferdinand Schulz, ki je v Novem mestu tudi opravil nekaj arheoloških raziskovanj, op. p.) Pirc je pri omenjenem gospodu preveril istovetnost podpisa in datuma, kajti podpis je zgleдал zelo svež, Schulz pa je potrdil obisk jame.

Društvo za raziskovanje jam Ljubljana je jamo začelo raziskovati leta 1931 in takrat je tudi dobila katastrsko številko 164. Udeleženca sta bila Jože Kos in Jože Lazar, s tem da je tedaj nastal tudi prvi načrt jame (tloris), ki ga je narisal Kos, Lazar pa je potem jamo še enkrat obiskal in se skozi ozek prehod prebil v t. i. kapelico. Ostanimo pri opisu jame iz leta 1931.

Vhod v Malo Vratnico. FOTO TOMAŽ BUKOVEC

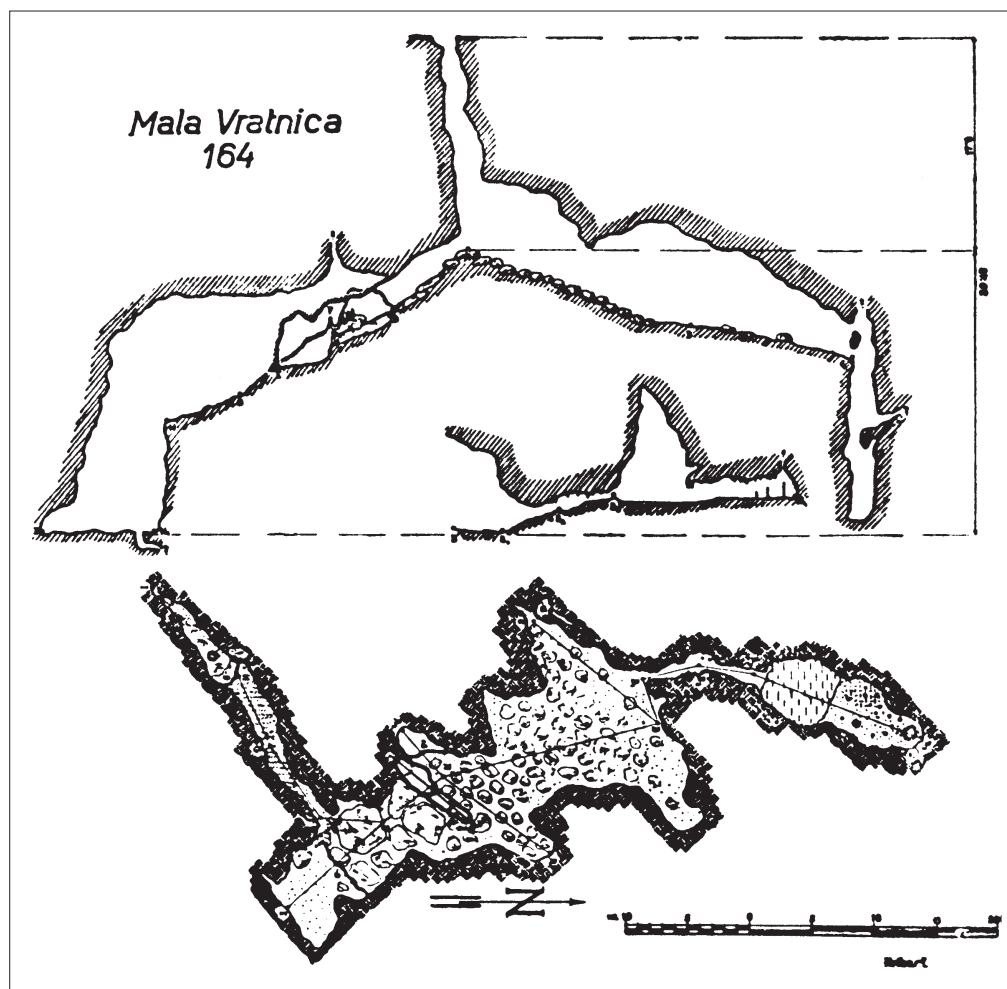
Natančen opis

Res da načrta preseka ni, je pa zato tloris toliko bolj natančen, še posebej izjemen je opis. Naj za opis jame uporabimo kar ta zapisnik. Vhod v jamo je podolgovata špranja 8 x 2 metra. Vhodno brezno je globoko 14 metrov, na dnu pa je lijakasto nasutje. Na levo (proti severu) se odpre visoka dvorana, ki počasi pada (danes je žal v njem veliko smeti). Zelo zanimiva pa je podrobnost, ki jo je Kos že tedaj opisal. Tako pravi: »Malo dlje ob steni je kamin, ki se navzgor hitro zoži, navzdol pa tvori 12 metrov globoko brezno ovalne oblike, ki se slepo konča. Ob severni strani malo nad dnom je pokončna špranja približno 20 cm široka, ki vodi po resonanci sodeč v večji prostor. Približno 4 metre nad dnom je špranja istega formata. Kamen, vržen skozi špranjo, pade strmo navzdol v precejšnjo globino in pade v vodo.«

To je opis iz leta 1931, ki govori o Zamolčanem breznu, vendar o njem v nadaljevanju. Kos v zapisniku že omenja Kapelico, ki jo je kasneje (konec

decembra 1931) raziskal Lazar. V zapisniku omenjata tudi desni krak spuščajočega rova, v katerega pridemo tik pod vhodnim breznom, in tudi značilni, osem metrov visok meander, v katerega pridemo iz te dvorane. Lazar in Kos sta praktično prodrla skoraj do »konca« meandra oziroma dokler jima prehoda niso preprečile ožine. Gre za izjemno zanimiv meander, ki ga praviloma lahko najdemo bolj na matičnem Krasu, medtem ko so na Dolenjskem podobni naravni kraški pojavi redki. Le nekaj metrov dlje kot omenjena dvojica leta 1931 so prišli Mihael Rukše, Tanja Luzar, Renata Horvatin in Andrej Gašperič januarja 1997, ko so meander deloma razširili. Kljub vsemu pa ta meander še ni povedal zadnje besede in so tukaj še mogoča nova odkritja. Kajti v Vratnici se zgodba nikoli ne konča.

Glavni in celoten načrt jame je maja leta 1950 naredil član DZRJL Dušan Novak (leta 1954 je bil med pobudniki za ustanovitev novega društva Železničar, pozneje je bil dolgoletni tajnik Jamarske zveze Slovenije), udeleženci ekskurzije pa so bili še fotograf Richter (verjetno Marjan Richter, ki je bil učenec jamskih potapljačev bratov

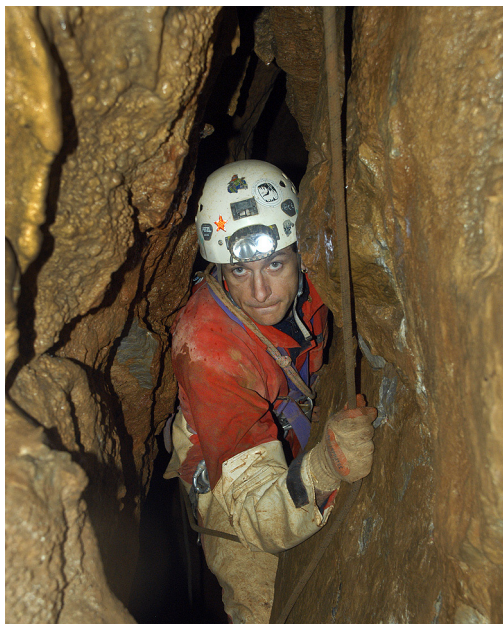
Načrt Male Vratnice. Avtor Franc Hribar, 1959.

Kuščer in tudi pionir slovenske podvodne fotografije in filma) in jamar Deu. Z užitkom pa lahko pogledamo Novakov načrt. Tako floris kot tudi različne prereze, na katerem spet lahko vidimo nadaljevanje v tako imenovano Zamolčano brezno. Ki je kot tako omenjeno tudi v opisu jame v knjigi Ivana Gamsa Kras (1975), poleg pa je tudi načrt jame (presek) Franca Hribarja (biologa, ki je delal na Inštitutu za raziskovanje Krasa od 1952 do 1961). Ta načrt je verjetno eden najbolj preglednih in enostavnih načrtov Male Vratnice. Hribar se kot zapisnikar pojavlja tudi pri načrtu Velike Vratnice, s tem da je v bistvu le poenostavil in polepšal obstoječi načrt.

Ožina na vrhu brezna

In potem se je zgodba z Malo Vratnico za vrsto let prekinila. V osemdesetih letih sva jame v okolici Trebnjega začela raziskovati Stane Horvat in Tomaž Bukovec. V Malo Vratnico sva se prvič spustila leta 1994. Jo prehodila in raziskala, v starih zapisnikih pa sva našla zanimiv podatek o neprehodni ožini v stranskem breznu. In potem se je začelo mukotrpno delo, ki je trajalo kar dve leti, v njem pa so sodelovali različni jamarji. Razbijanje ožine. V breznu sta sicer dve, zgornja je bila nekoliko širša ter bolj obetavna; tako smo se odločili za širjenje te. Po več akcijah ročnega razbijanja skal sem vendarle obupal in na pomoč poklical Iztoka Viliča iz Dolenjskih Toplic, ki je bil znan specialist za ožine, tudi zaradi svoje konstitucije.

In sva prišla oba skozi, čeprav je bila ožina izjemno ozka, poleg tega pa je bila dolga skoraj poldrugi meter. Skoznjo se je bilo treba dobesedno prelomiti v obliko črke S in šlo je za milimetre. Če ne bi prej dve leti razbijal te ožine, ne bi nikoli prišel skozi. Vilič je prišel skozi z jamarskim pasom na sebi, jaz pa ne in sem ga moral sleči, potem pa sem ga na majhni polici na drugi strani spet oblekel. Na drugi strani se je odpiralo ogromno, 40 metrov globoko brezno, ki se konča z oknom in nižje ležečo kamrico zalito vodo. V poznejših raziskovanjih nismo opazili posebnih nadaljevanj, v tem prvem zapisniku pa sem zapisal, da iz kamrice, zalite z vodo, vodijo naprej trije rovi, ki pa so do polovice zaliti z vodo. Na eni kasnejših raziskovanj je Damijan Šinigoj opazil, kako je v kamrico odletel netopir in tik nad vodo izginil neznano kam. Ta del jame je izjemno lep in neomadeževan, tedanji podvig prehoda skozi ožino pa je vreden vsega občudovanja. V breznu so zavese, sigast slap, stalagmiti ... Na ekskurziji julija 1986 sta sodelovala kot ekipa na vrhu brezna še Robert Bučar in Ivan Lukšič. Načrt brezna je bil korektno narejen, vendarle pa je kasneje dobilo ime Zamolčano brezno.

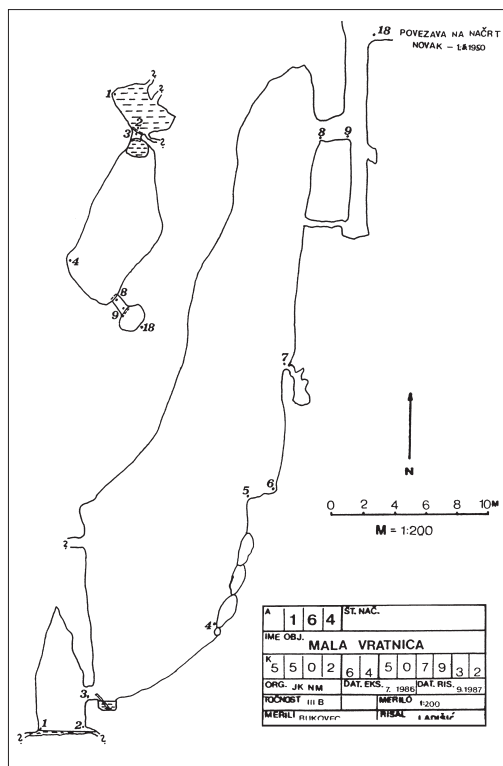

Razširjena ožina v Zamolčano brezno.

FOTO TOMAŽ BUKOVEC

Zamolčano brezno

Mala Vratnica leži v občini Mirna Peč, leta 2009 pa sem na občnem zboru kluba začel zbadati mirnopeške jamarje, da v najgloblji del jame v njihovi občini še ni stopila mirnopeška noga. In kaj bi lahko bilo hujšega kot ta očitek? Imate globoko jamo, Trebanjci pa se vam smejejo, ker ne morete vanjo. Po prehodu skozi ožino leta 1986 je neka skupina domačinov skušala razširiti drugo ožino (prva je v sredini brezna, druga na njenem dnu), vendar jim po naših podatkih preboj ni uspel. Tega, da so pustili za sabo pravo razdejanje in močno poškodovano razpoko, raje ne omenjamo. Neobiskovanje Zamolčanega brezna, kot so ga poimenovali tokratni obiskovalci, pa se skriva še v enem vzroku. Razširitev zgornje ožine je bila minimalna (kolikor je pač šlo s takratno ročno tehniko) in v celem novomeškem jamarskem klubu sta danes morda le dva jamarja, ki bi nekako uspela priti skozi to ožino, potem pa se zgodba konča. Nova tehnika in obvladanje širjenja ožin pa sta prinesla rezultat. Ekipi za širjenje ožin (Andrej Gašperič, Jože Tomšič) je po triurnem delu uspelo prebiti ožino in stopiti v skoraj deviški mirnopeški svet – v 40-metrsko brezno. Potem smo jamo izmerili od najnižje točke do izhoda, meritve so pokazale 65 m globine, pozneje smo preverili še globino Velike Vratnice in Mala je postala tudi uradno globlja od Velike. Tako so ob meritvah v meandru izmerili globino 57 metrov, v Zamolčanem breznu omenjenih 65, celotna dolžina jame pa je 197 metrov (224 m poligona).

Prerez zamolčanega brezna. Tomaž Bukovec, Borivoj Ladišič, JK Novo mesto, 1987.

Trije mirnopeški jamarji prvič na najgloblji točki mirnopeške občine. FOTO TOMAŽ BUKOVEC

Velika Vratnica – brezdno brez dna

»300 korakov od Male Vratance je Velika Vratanca. O njej gre glas po deželi, da je brezdno brez dna. Marsikateri predrznež se je že z njo skušal, ali s strahom je še vsakdo plačal radovednost, kdor ji je preblizu prišel. Velika Vratanca je skoraj gotovo najdivje in najinteresantnejše brezdno na celi Kranjski odštevši prepade na visokih planinah. Šele pri naši tretji ekspediciji je bil Franc Kenda, trgovec iz Novega mesta, prvi junak, kateremu se je posrečil vratolomni poizkus priti vsaj do prvih tal tega brezdna,« je 1906 pisal Franc Pirc o Veliki Vratnici. Kenda je tedaj prišel do dna dobrih 40 metrov globokega vhodnega brezna, potem pa v Vratnico naslednjih 45 let ni stopila človeška noga.

Jamo sta registrirala decembra 1931 Jože Kos in Jože Lazar (kat. št. 186). Prvi resnejši poznejši poskus spusta v brezno je bil leta 1950 (Dušan Novak), vendar so imeli premalo lestvic; prvo resno in kolikor toliko popolno raziskovanje pa je očitno vodil Marjan Richter, v odpravi pa so bili še B. Zajc, J. Klemenčič in V. Drusany iz DZRJL. Richter je tudi narisal prvi načrt jame, ki je dokaj natančen, manjkajo pa le še takrat neodkriti deli jame. Poleg tega so za devet metrov zgrešili tudi globino jame. Prvi celovitejši zapisnik in opis brezna je nastal oktobra 1954, zapisnikar pa je bil znani jamarski raziskovalec Egon Pretnar, ki je bil po letu 1952 biolog na Inštitutu za raziskovanje krasa. Pretnar je v 74 letih obiskal in opisal kar 1492 jam in bil v Sloveniji prvopristopnik v kar 445 jamah. Poleg njega pa so bili v raziskovalni ekscurziji še sami

eminentni jamarji. Marjan Richter, geograf Jurij Kunaver, strokovnjak za visokogorski kras, prvi, ki je začel raziskovati visokogorski kras na Kaninu, dolgoletni predsednik DZRJL, sin Pavla Kunaverja, profesorja in enega glavnih raziskovalcev slovenskega podzemlja v začetku prejšnjega stoletja s taborniškimi imenom Sivi volk, F. Gams (verjetno je v zapisniku napaka in gre za znanega jamarja Ivana Gamsa) ter Jelenc (verjetno Jože, kasnejši ustanovni član JK Železničar). Tako v zapisniku Pretner opisuje, da je vhodno brezno globoko 45 metrov. Iz vhodnega brezna so se spustili na dno spodnje dvorane, posebej ne omenja sigastega slapu v spodnji dvorani, ampak le zasigano steno, opazili pa so odprtino v stropu, ki vodi v zgornji del vhodnega brezna, vendar zaradi spusta naravnost navzdol niso

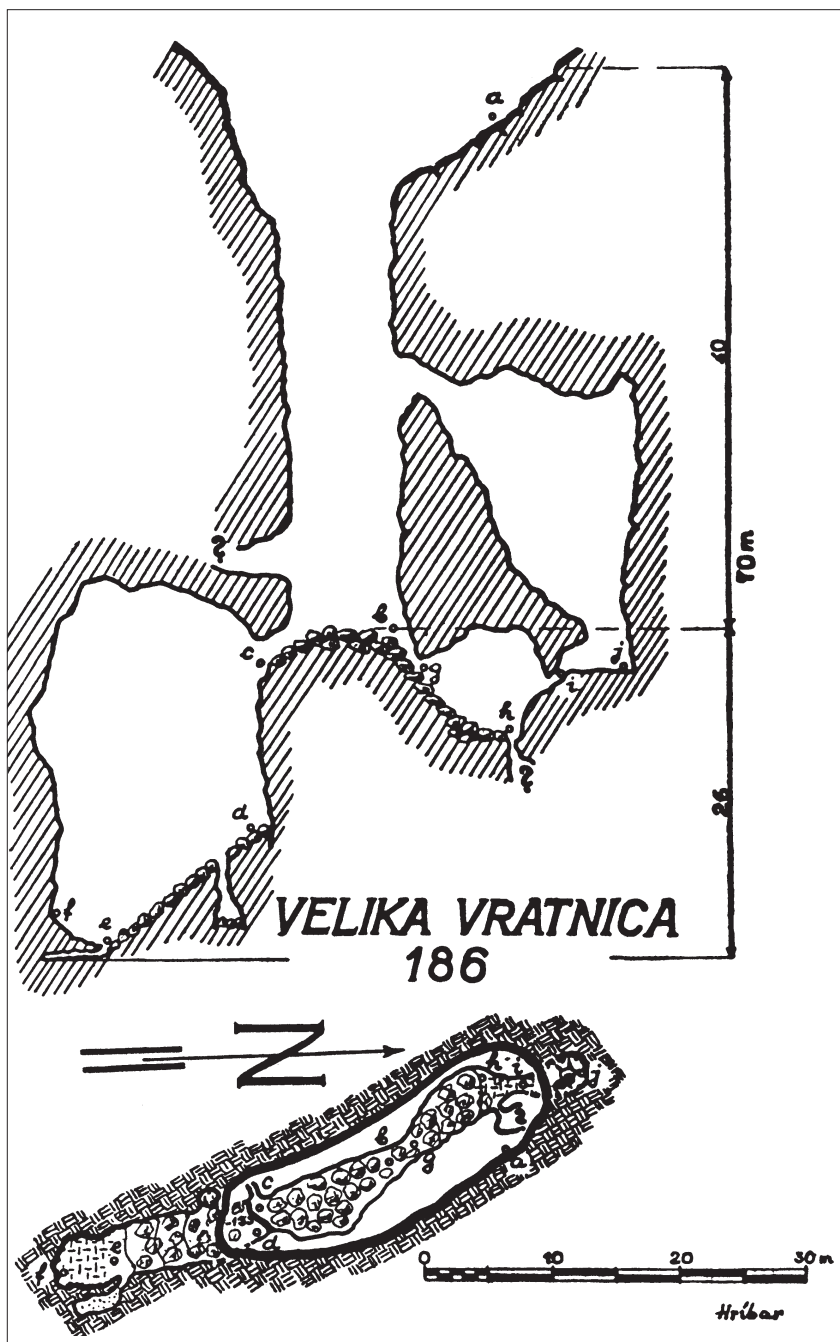
Vhod v Veliko Vratnico.

FOTO TOMAŽ BUKOVEC

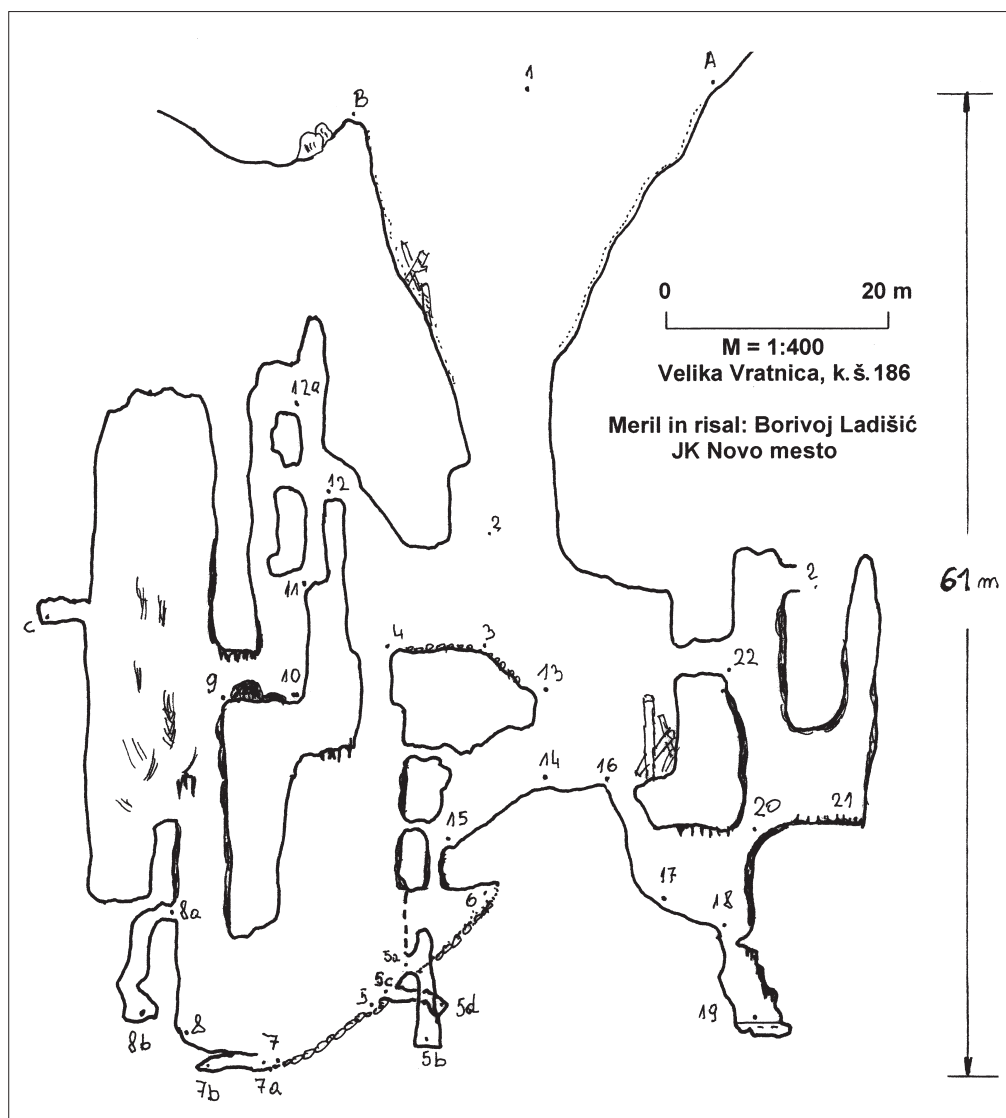

Na dnu vhodnega brezna. Foto TOMAŽ BUKOVEC

ugotovili povezave. Takrat so raziskali tudi drugi del jame, ki gre proti severu in vodi navzgor in potem navzdol do izjemno lepih ponvic in v spodnjo etažo tega dela jame, ki skoraj doseže globino glavne dvorane. In so zapisali tudi tisti stavek, ki je tako ljub jamarjem: »Na dnu brezna pred nami še ni bil nihče.«

Načrt Velike Vratnice. Avtor Franc Hribar, 1959.

Novi načrt Velike Vratnice z vrisanimi novimi rovi.

Novi rovi

S tem se je raziskovanje Velike Vratnice zaključilo za 30 let, ko sva se oktobra 1984 v jamo spustila Stane Horvat in Tomaž Bukovec, vendar sva si jamo le ogledala. Oktobra 1986 sva v jami začela intenzivno delati Herbert Medved in Tomaž Bukovec. Januarja 1987 sva odkopala ožino (t 18) in se skozi razpoko spustila v čudovito, 6 metrov globoko brezno, po stropu katerega je ogromno belih cevčic. Povezala sva brezno na polici (t 4) s spodnjo dvorano, maja 1987 pa sva preplezala 8 metrov visok kamin (t 12) in prišla v nove izjemno lepe dele. Takrat zaradi pomanjkanja opreme nisva nadaljevala raziskovanja, junija 1987 pa sva uspela preplezati kompletni obhodni rov

Proti izhodu. FOTO TOMAŽ BUKOVEC

in dejansko »odpreti« celo jamo, ki je postala vertikalni preplet rogov dolg 207 metrov, žal pa so natančne meritve globine pokazale, da je globoka le 61 metrov. Je pa zato vsak meter jame posebno doživetje. Pa če gremo po obhodnem rovu mimo ogromne sigaste kope v spodnjo dvorano, v katero se »pripeljemo« po sigastem slapu, ali pa gremo po severnem delu do sigastih ponvic in dvorane belih cevčic. Jama je enostavno nekaj posebnega. Tako kot Mala Vratnica. Kako je že rekel Franc Kenda leta 1906? Pa gre še globlje. Doklje? Mala in Velika Vratnica sta dobro raziskani, ampak zadnji besedi še vedno nista rekli!

Opis Velike Vratnice

Vhodno brezno je za dolenjske razmere megalomanskih dimenzij, v najširšem delu (smer JV–SZ) je odprtina široka več kot 50 metrov, prečno (V–Z) pa dosega na najvišjem delu okoli 30 metrov in se potem zoži na dobrih 10 metrov. V brezno se spustimo ob JV steni, dnevna svetloba pa nas spremlja vse do dna 45 metrov globokega vhodnega brezna (t 14). Na severni strani je večja polica (t 3), ki vodi skozi rov (t 4) navzdol v glavno dvorano, tam pa je tudi 8 metrov visok kamin (t 12), skozi katerega po obhodnem rovu mimo čudovite sigaste kope (t 9) pridemo v spodnji del brezna, v katerega se spustimo po zasiganem slapu. Prehod v glavno dvorano vodi tudi iz vhodnega brezna (t 15). Drugi del dvorane se odpira proti severu. Če se povzpnejo nekaj metrov (t 22), se potem spustimo po zasiganem slapu v dvorano ponvic in nato navzdol po slapu v spodnji del (t 18). V robu stene sta ožina in prehod v dvorano cevčic. Prehod v vhodno brezno je mogoč tudi po nasipnem grušču med točko 17 in 16.

Podplutbe Zamolčanega brezna

Prvega marca 2009 po prehodu ožine v Mali Vratnici so se mi pojavile na notranji strani rok podplutbe. Najprej jih nisem resno vzel, ko pa sem teden kasneje plezal in obrezoval drevesa, so se mi podplutbe pojavile že na notranji strani stegen. Končno sem odšel k zdravniku, ki me je urgentno poslal v specialistično hematološko ambulantno v Ljubljano, kajti imel sem vsega 6 trombocitov (normalna vrednost je od 150 do 440), posledica tako majhnega števila trombocitov pa je lahko nenadzorovano krvavenje in izkrvavitev. Diagnoza je bila pretresljiva. Akutna mieloblastna levkemija. Bolezen, ki zahteva takojšnjo radikalno zdravljenje. Ostal sem v bolnišnici, opravil 4 cikle izjemno močnih kemoterapij na meji človekove zdržljivosti. Potem pa je moj kostni mozeg odpovedal in je bila potrebna presaditev s še bolj zahtevno pripravo na presaditev, se pravi zelo močno kemoterapijo, s katero popolnoma uničijo celice v kostnem mozgu. Nato v telo s transfuzijo vsadijo matične celice tujega darovalca, ki po določenem času začno delovati. Vse je dokaj tvegano, na leto pa v Sloveniji opravijo okoli 17 nesorodnih transplantacij, kratkoročno preživetje pa je okoli 60 odstotkov. V letu 2009 sem bil več kot 165 dni v bolnišnici, aprila 2010 pa sem bil spet na jamarskem štriku, dobro leto po presaditvi pa sem že drvel proti globini 100 metrov. Jame so še vedno moja ljubezen ...

LITERATURA

Gams, I., 1959. H geomorfologiji kraškega polja Globodola in okolice. *Acta carsologica* 2:27-65.

Sigasta kopa v obhodnem rovu. FOTO TOMAŽ BUKOVEC